

Poslední poprava v Terezíně

V den dobytí Berlína sovětskými vojsky 2. května 1945, kdy byla porážka nacistického Německa již nezvratná, došlo v terezínské policejní věznici gestapa v Malé pevnosti k poslední a zároveň největší popravě v její historii. Šest dní před příchodem vojáků Rudé armády do Terezína zde z příkazu pražského gestapa přišlo o život 51 převážně mladých příslušníků levicových odbojových organizací.

Na úmrtí řady z nich měli svůj přímý podíl konfidenti spolupracující s německou tajnou státní policií, bez jejichž informací by gestapo jen obtížně pronikalo do tajů české rezistence a nabourávalo činnost odbojových skupin. Konfidentskou síť začali okupanti intenzivně budovat zejména od roku 1942. Významné místo v ní zaujímal Jaroslav Fiala, o jehož činnost se zajímal i sám K. H. Frank. Za svou snahu získat pro sebe na konci války alibi byl Fiala zatčen a 2. 5. 1945 popraven v Malé pevnosti spolu s těmi, jejichž osud svou kolaborací mnohdy sám do jisté míry ovlivnil. Popravených tak bylo ve skutečnosti 52, Fialovo jméno však k antifašistům, o nichž pojednává tento článek, připočítat nelze.

Mnozí z 51 popravených byli více či méně aktivní v odboji již po několik let, do bezprostředního styku s okupačním potlačovacím aparátem se ale dostali až v průběhu léta a podzimu 1944, popř. na začátku posledního válečného roku. Charakteristickým rysem odboje v letech okupace byla tendence sjednocovat různé odbojové složky a podřídit je jednotnému vedení, které by koordinovalo veškerou činnost při konečném střetu s nepřítelem. Aktivní byla v této snaze rovněž ilegální KSČ, na niž byly mnohé oběti poslední terezínské popravy různým způsobem, ať už vědomě či nevědomě, napojené. Až do příchodu do Malé pevnosti a jejich soustředění na IV. dvoře se vzájemně většinou ani neznaly.

S blížícím se koncem války a postupem osvoboditelských armád se k českým zemím nebezpečně blížil i úmysl nacistů označovaný jako „plán spálené země“. Šlo o ničení důležitých hodnot, objektů a jejich zařízení včetně evakuace vězňů koncentračních táborů a káznic do oblastí více vzdálených od fronty. V souladu s tímto programem postupovala i řídicí úřadovna gestapa v Praze, pod jejíž správu spadala policejní věznice v Terezíně. Z rozhodnutí K. H. Franka a špiček pražského gestapa byl vypracován seznam zvláště nebezpečných vězňů, k jejichž jménům byla připsána poznámka XYZ. Tato zkratka znamenala likvidaci vytipovaných osob bez alespoň formálního soudního řízení, na které se nacistům na jaře 1945 již nedostávalo času. Frankova iniciativa v této věci ukazuje mj. na jeho bezohlednost a známou nenávist vůči všemu českému, protože Frank tímto rozkazem porušil příkaz šéfa berlínského

Hlavního říšského bezpečnostního úřadu Ernsta Kaltenbrunnera. Ten, jak vyplývá z poválečných výpovědí nacistů, navštívil Terezín v druhé půli dubna 1945 a popravy dosud neodsouzených vězňů zakázal.

V osudný druhý květnový den přijeli do Malé pevnosti úředníci pražského gestapa se seznamem asi 70 vězňů s označením XYZ, kteří byli následně vyvoláváni z cel IV., popřípadě ženského dvora. Nikdo z nich přitom netušil, co je v následujících chvílích čeká, naopak věřili ve své propuštění na svobodu, neboť předchozí den opustila brány věznice skupina tuberkulózních vězňů. Teprve střelba, která se ozvala z prostoru popraviště, prozradila skutečný účel jejich výběru, a tak ze seznamu dosud nevybraní vězni na vyvolávání nezareagovali a schovali se mezi spoluvězni. Život si tak zachránilo přibližně dvacet osob.

O vlastním průběhu asi dvouhodinové exekuce, respektive vraždění bez soudního rozsudku, se nezachovalo příliš autentických údajů. Z 51 popravených byly tři ženy, nejmladší z obětí bylo osmnáct let, nejstarší pak padesát sedm. O vlastním průběhu poprav z 2. května se nedochovalo příliš autentických údajů. Začala odpoledne, pravděpodobně v 14.30 hodin, a trvala asi dvě hodiny. Těla potom naložila na valník a traktorem odvezli do krematoria, zřízeného ve staré cihelně nedaleko dolu Richard v Litoměřicích. Těla popravených byla zpopelněna v krematoriu litoměřického koncentračního tábora, popel je dnes uložen pod hlavním pylonem Národního hřbitova před Malou pevností.

Tragiku jejich osudu podtrhuje fakt, že tři dny po jejich úmrtí opustili Terezín dozorcí a strážní rota SS

»Když gestapo rozhodovalo o jejich smrti, postupovalo uváženě a s jakýmsi hrůzným smyslem pro perspektivu. Tito lidé byli nebezpeční. Byli mladí, vzdělaní, zkušení a čistí. Seznam nedíktovala msta, ale prevence. Smrt těchto mladých lidí chápali gestapáci jako destrukci budoucnosti.